

**ARİSTOTELES'İN ETİĞİNDE AHLAKİ EYLEMLERİN KARAKTER ER-
DEMLERİYLE OLAN İLİŞKİSİ**

**The Relationship of Moral Actions with Character Virtues in Aristotle's Et-
hics**

(Makale Geliş Tarihi: 17.02.2021 / Kabul Tarihi: 16.03.2021)

Mücella CAN*

Öz

Bu makalede, Aristoteles'in etiğinde ahlaki eylemlerin karakter erdemle-riyle olan ilişkisi incelenmektedir. Aristoteles'e göre eylemde bulunmak, ru-hun akıllı kısmının etkinliğidir. Eylemde bulunanın hedefi doğruluktur. Eylemdeki doğruluk, iyilik veya erdem adını almaktadır. Bir eylemin ahlaki bir eylem olabilmesi için o eylemi gerçekleştirenin özgür olması gerekir. Bütün eylemlerimizin hedefi mutluluktur. Mutluluk, kendi kendisine yeterli olan ni-hai bir amaçtır. Bir eylem, mutluluğa ulaştırması bakımından sahip olduğu işleve göre iyi veya kötü olarak nitelendirilebilir. İyi, ruhun erdeme uygun etkinliğidir. Bir varlığın erdemi, o varlığın kendine özgü yetkinliğidir. İnsanın kendine özgü yetkinliği, insanı hayvandan ayıran şeydir. Ahlakta amaç, erdem-in ne olduğunu bilmek değil erdemli davranmaktır. Erdem de kötülük de insanın elindedir. İnsanlar bilerek ve isteyerek erdemi ve kötülüğü seçerler. Her erdem neyin erdemi ise onun iyi durumda olmasını sağlar. İnsanın erdemi de insanı iyi bir insan yapan karakter durumudur. Aristoteles, erdemi var eden eylemlerle erdemden kaynaklanan eylemler arasında ayırım yapmaktadır. Erdemi oluşturan eylemlerde erdem, eylemlerin dış görünüşünde bulunmaktadır. Erdemden kaynaklanan eylemlerde ise erdem, erdemli insanın kendisinde bu-lunur.

* Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Erzurum / TÜRKİYE. *Asst. Prof., Atatürk University, Faculty of Letters, Department of Philosophy, Erzurum / TURKEY.* E-mail: mccan@atauni.edu.tr / ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3987-2805>

Anahtar Sözcükler: Aristoteles, eylem, erdem, etik, mutluluk

Abstract

This article examines the relationship between moral actions and character virtues in Aristotle's ethics. According to Aristotle, to act is the activity of the smart part of the soul. The target of the action taker is accuracy. Accuracy in action is called goodness or virtue. For an action to be a moral action, it must be free to perform it. The goal of all our actions is happiness. Happiness is a self-sufficient ultimate goal. An action can be described as good or bad according to the function it has in terms of bringing happiness. Good is the virtue-appropriate activity of the soul. The virtue of an asset is its unique competence. The peculiar competence of human is what distinguishes human from animal. The purpose of morality is not to know what virtue is, but to act virtuously. Virtue and evil are in the hands of human. People knowingly and willingly choose virtue and evil. What is virtue of every virtue ensures that it is in good condition. Human virtue is also the character state that makes people a good person. Aristotle distinguishes between actions that create virtue and actions arising from virtue. In the actions that constitute virtue, virtue is in the outer appearance of the actions. In actions arising from virtue, virtue is in the virtuous person himself.

Keywords: Aristotle, action, virtue, ethics, happiness

Giriş

Düşünce tarihinde 'bağımsız bilimler' kavramını ilk kez ortaya atan ve bilimlerin sınıflamasını yapan filozof Aristoteles'tir. Her biri varlığın ayrı bir türünü ele alan ve bu varlık türüyle ilgili özel sorunları inceleyen bağımsız bilimler, konu, yöntem ve amaçları bakımından birbirlerinden farklı disiplinlerdir. Bilimlerin konu, yöntem ve amaçları dikkate alınarak yapılan bu sınıflama, aynı zamanda o bilgiyi-bilimi ortaya koyan akıl veya düşüncenin de sınıflamasıdır. Aristoteles'e göre bilimleri birbirinden ayırmamızı sağlayan birinci ölçüt, bilimlerin inceledikleri konu ya da nesne edindikleri varlık alanlarının farklı olmasıdır. Bir diğer ölçüt ise bilimin kapsama alanının genişliğidir yani var olanı ilke ve nedenleriyle birlikte bir bütün olarak ele alması ve var olanın sadece bir kısmını ele alması açısından bilimler birbirlerinden farklıdırlar. Aristoteles'in bilimler sınıflamasında dikkate aldığı bir diğer ölçüt, bilginin ve bilimin amacından hareketle belirlenmiştir. Söz konusu amacın gerekli kıldığı çerçevede bütün bilimsel etkinlikler ya bir şeyi seyretmeye veya bir şeyi meydana getirmeye ya da bir eylemde bulunmaya dayalıdır (Atademir, 1974: s. 64). Başka bir anlatımla filozofa göre bilgi, kendisi için aranmasına, bir eylemi gerçekleştirmek için araç olmasına, faydalı veya güzel bir şeyi yapmada araç olarak kullanılmasına uygun olması itibarıyla, üç türüdür: Teorik, pratik ve üretken (Ross, 2011: s. 293). Bilgi veya akıl sahibi insan, bir şeyi seyretmesi veya onun üzerine

düşünmesi bakımından teorik bilgiye, bir şeyi üretip ortaya koyması ya da meydana getirmesi itibarıyla üretici veya yaratıma dayalı bilgiye, bir eylemi gerçekleştirmeye dayalı olarak da pratik bilgiye sahip demektir (Aristotle, 1950: 145a 15). Bu üçlü ayırmadan hareketle diyebiliriz ki Aristoteles'e göre, birinci tür bilgide, bilgiyi edinen insanlardan bağımsız olan ve üzerlerinde herhangi bir işlemde bulunulamayan nesnelere veya olguların gözlemlenmesi, özlerinin, doğalarının ne olduğunun bilinmesi söz konusudur. Fiziksel varlıklar, böyle varlıklardır ve fizik bilimi de böyle bir bilimdir. Fizik, var olanlardan, tek tek duyuşsal varlıkları nesne edindiği ve onları sadece doğaları bakımından ele alıp incelediği için, hareket ve değişme ilkesini kendinde taşıyan doğal bir canlı varlık olarak insan da fiziğin konu-alanına girmektedir. Ancak fizik, insanı her yönüyle değil, sadece hareket edip değişen doğal, canlı bir varlık olması bakımından inceler (Özcan, 2011: s. 275). Örneğin, fiziksel bir gerçekliğe sahip olan bir meşe ağacının ne olduğu, doğası ve özü anlaşılacak isteniyorsa yapılabilecek tek şey o ağacı gözlemlemek ve onun üzerinde düşünmek olabilir. Buna karşılık, bu meşe ağacını kesip yontarak ondan bir masa yapmak istendiği zaman düşünüş ve etkinlik tarzı değişecektir. Çünkü burada üretim veya yaratıma dayalı bir bilgi yani bir şeyin meydana getirilmesi, üretilmesi söz konusudur. Böyle bir üretme etkinliği, insanın bir ürün ortaya koymak amacıyla gerçekleştirdiği her türlü çabayı içermektedir. Ancak akıl sahibi varlıklar olarak bizler, bu iki tür bilgi ve etkinlikle yetinmeyip üçüncü bir tür etkinlikte bulunuruz. Örneğin, iyilik hakkında sahip olduğumuz bilgiye dayanarak iyi veya erdemli bir takım eylemlerde bulunabildiğimiz gibi tam tersi bir seçim yaparak başkalarına karşı kötü veya kaba davranışlar da sergileyebiliriz (Arslan, 2011: s. 41). Pratik bir düşünce veya pratik bir eylemin sonucu olan böyle bir etkinlikte, bu eylemi gerçekleştirenin kendisinden bağımsız bir ürün meydana getirmesi söz konusu değildir. Zira praksis de, eylemi gerçekleştirenin bağımsız bir ürün ortaya koymayan, eylemi gerçekleştirenin içinde kalan, ona yönelik olan, eylemden başka ereği olmayan bir etkinlik şeklinde tanımlanmaktadır. Ereği kendinde bulunan etkinlik ya da eylemleri konu edinen bilimler pratik bilimlerdir.

Aristoteles, günümüzde insan bilimleri olarak adlandırılan siyaset, ekonomi ve etik gibi insanın eylemlerini ve bunlara dayalı olarak ortaya çıkan insani ilişkileri konu edinen disiplinleri pratik bilimler olarak isimlendirmektedir. Pratik bilimler, eyleme, eylem de onu gerçekleştirene yöneliktir; yani dışarıda bir ereği yoktur. İlke, o eylemi gerçekleştirende bulunur; bu akıllı seçim ya da iradedir. Çünkü yapılanla, seçilen aynı şeylerdir (Aristoteles, 1996: s. 294). Filozofun üçlü bilimler sınıflamasına bağlı olarak yaptığı ayırmada yer alan, diğer bütün bilimlerin kendisine tabi olduğu en yüksek pratik bilim, siyasettir. Etik ise bu bilimin yalnızca bir bölümüdür ve buna bağlı olarak Aristoteles, etikten bağımsız bir bilim olarak değil, karakter incelemesi veya karakter üzerine düşünceler diye söz etmektedir (Ross, 2011: s. 293). Aristoteles, pratik bilimler alanındaki incelemesini, ruhun akıllı kısmı ve akıldan yoksun olan kısmı hakkında ortaya koyduğu ayırmadan hareketle yapmaktadır (Aristoteles, 2016: s. 47). Filozof, akıllı ruhu da ikiye ayırmaktadır. Birincisi, onun,

kendisiyle ‘ilkeleri başka türlü olamayacak olan nesnelere’ ele alıp, onlar üzerine düşündüğü kısımdır. İkincisi ise yine akıllı ruhun ‘ilkeleri başka türlü olabilecek nesnelere’ ele alıp, onlar üzerine düşündüğü kısımdır. Aristoteles, olduğundan başka türlü olabilecek nesnelere ilişkin bir ayırım yaparak, bunların yaratılan veya meydana getirilen bir şey olabileceği gibi yapılan, eylene bir şey de olabileceğini ifade etmektedir. Yapılan, eylene bir şey, insanın kendisiyle ne bir şeyi bildiği ne de bir şeyi yarattığı, sadece eylemde bulunduğu yani genel anlamda etiğin ve siyasetin ele aldığı şeydir. Aristoteles, yaratmanın kendisinden farklı olan bir hedefi olmasına rağmen, eylemin kendisinden başka bir hedefi olmadığını çünkü eylemin hedefinin bizzat kendisi olduğunu dile getirmektedir (Aristoteles, 2014: s. 133). Eylemde bulunmak, ruhun akıllı kısmının etkinliğidir ve eylemde bulunanın hedefi doğrudur. Eylemdeki bu doğruluk yani ahlak alanında gerçekleşen bir eylemin hedefi olan doğruluk, iyilik veya erdem adını almaktadır. Eylemde bulunanın, eylemlerini zorunlu olanın alanında değil olumsal olanın alanında ortaya koyması nedeniyle ahlaki bir eylemi gerçekleştirirken özgür olması gerekir. Zorunlu olanı değil de olumsal olanı ele alıp inceleyenlerin doğruyu yaklaşık olarak veya kabataslak bir şekilde ifade etmeleri söz konusudur. Konusu olumsal olan bir araştırmanın, ilgili konuya ilişkin kesin/zorunlu bir doğru ortaya koyması mümkün değildir. Zaten her araştırma, incelemeye çalıştığı konunun doğal yapısının izin verdiği ölçüde kesinliğe sahiptir (Aristoteles, 1997: s. 3). Dolayısıyla nesnesi zorunlu olan bir disiplinle, nesnesi olumsal olan bir disiplinin ortaya koymaya çalıştığı doğruluk, kesinlik birbirinin aynı değildir. Aristoteles, pratik bilimlerin inceleme konusunun zorunlu olan şeyler olmadığı için zamana, yere, insanların sahip oldukları imkânlarla, toplumsal ve siyasal koşullara ve benzeri etkenlere göre değişebilen şeylerden oluştuğunu ifade etmektedir. Pratik bilimler alanında da bilmek tümeli bilmek olarak kabul edilir ama buradaki tümelin bilgisi, teorik bilimler alanındaki tümelin bilgisinden farklıdır. Pratik bilimler alanında tümeli bilmek, bir tür genellemeye, gerçekleşme ihtimali yüksek olan bir genellemeye ulaşmaktır. Bu nedenle pratik bilimler alanında bilginin genel geçerliliğinden, kesinlik ve zorunluluğundan söz etmek doğru değildir (Özcan, 2011: s. 280).

Aristoteles’e göre bir araştırma ya ilk ilkeleri temele alıp onlardan hareketle belli birtakım sonuçlar çıkarır ya da sonuçlardan hareket ederek onların ilkelerine ulaşmaya çalışır. Etik ilk ilkelerden hareket etmez, ilkelere yükselir. Akılla bilinebilir olan kendinde şeylerden değil, bize yakın olan şeylerden yani olaylardan yola çıkar ve olayların altında yatan temel nedenlere ulaşmaya çalışır. Olayların kesin bilgisine ulaşmak için iyi bir eğitim gereklidir. Matematik, duyulur verilerin kolay bir şekilde soyutlanmasıyla elde edilmiş ilk ilkeleri inceler; matematiğin özü bu ilk ilkelerden sonuçlar çıkarmaktır. Etiğin ilk ilkeleri ise insanın yapıp ettiklerinin ayrıntılarını içerisinde derinden düşümlenmiş bir şekilde bulunmaktadır. Bu nedenle etiğin ilk ilkeleri, matematiğin ilk ilkeleri ortaya çıkarmasında olduğu gibi kolaylıkla çıkarılamazlar. Etiğin özü de bu ilkeleri kesin olarak ortaya çıkarmaktır (Akarsu, 1982: s. 100). Bir başka anlatımla etik alanında yapılan bir araştırma, olgulardan,

ahlaki olgulardan ve bu olgular hakkındaki kanılardan hareket etmek zorundadır. Bu kanılar çoğunlukla tutarlı bile olmamalarına rağmen, ahlaki değerlendirmeler için oldukça uygun ve faydalı hareket noktaları olarak iş görürler. Etiğe ilişkin konular, özü itibarıyla tikel durumları içerir ve deneyimle ilgilidirler. Deneyim ise bir kerede yaşanan bir durum olmayıp uzun zaman gerektirir. Aristoteles, etik ile ilgili araştırma yapan bir insanın pratik bilgeliğin ürünü olan kanılardan hareket etmesi, onları eleştirel bir yaklaşımla incelemesi, sorgulaması, birbirleriyle karşılaştırıp tutarlı bir hale getirerek mümkün olduğu kadar genel ve ikna edici sonuçlara ulaşmasının olanaklı olduğuna ve onun temel işlevinin de bu olduğuna inanmaktadır (Arslan, 2011: s. 237). Aristoteles, etiğin, kanıtlayıcı değil diyalektik olduğunu söylemektedir. Diyalektiğin faydalarından birisi de insanı doğrudan ilk ilkelere ulaştırmasıdır. Aristoteles, doğru olarak bilinen, doğru olarak kabul edilen ilkelerden değil de çok sayıda insanın ya da bilgelerin kanılarından hareket ederken diyalektiği kullanır. Ancak buradan etiğin, Aristoteles'in de kabul etmediği, kanılar üzerine inşa edilmiş; yani yalnızca insanların görüşlerine dayanan uzun bir kanıtlama olduğu sonucu da çıkarılmamalıdır.

Siyaset ve Etik

Aristoteles, konusu 'her sanat ve her araştırmanın, her eylem ve tercihin aradığı, her şeyin arzuladığı' iyi olan, bilgisi hayat açısından oldukça önemli olan, iyi ya da en iyi olan pratik bilim örneği olarak siyaseti kabul etmektedir. Filozofun siyaseti en yüksek pratik bilim olarak düşünmesinin nedeni, etiği tek bir insan için iyi olanı araştıran bir etkinlik olarak kabul etmesine rağmen siyaseti kent veya toplum için iyi olanı araştıran ve daha kapsamlı hatta etiği de içerisine alan bir etkinlik olarak görmesidir. Birey için iyi olanla devlet için iyi olanın bir ve aynı olduğunu ifade eden Aristoteles, devlet için iyi olanın elde edilip korunmasının daha önemli ve amaca çok daha uygun olduğunu söyler. Bu nedenle devlet veya siyasal topluluk için iyinin ne olduğunu araştırmak, daha güzel ve daha tanrısal bir etkinliktir (Aristoteles, 1997: s. 2). Aristoteles, toplum ve siyaseti, insanın yalnızca varlığını devam ettirebilmesinin koşulları olarak görmeyip aynı zamanda onun mutlu olması ve kendini yetkinleştirmesinin de temel dayanakları olarak kabul etmektedir. Çünkü kötü düzenlenmiş ya da kötü yasalarla yönetilen bir toplumda iyi olarak nitelendirilecek bireysel bir yaşantının gerçekleşmesi oldukça zordur. Toplumun iyisi, bireylerin de iyisi olması nedeniyle, toplum ve dolayısıyla devlet için iyi olanı araştıran siyaset, birey için neyin iyi olduğunu araştıran etikten daha önemli ve incelenmesi bakımından da önceliğe sahiptir. Aristoteles'in bu düşüncelerinden hareketle, siyasetle etik arasında bir ayırım yapmadığı ve etiğin kendine özgü bir konusunun olmadığı söylenebilir. Ancak filozofun düşüncelerini ahlak-siyaset ilişkisi bağlamında değerlendirdiğimiz zaman, ahlakın siyasete bağımlı olmasından ziyade, siyasetin ahlaka dayandırılması gerektiği sonucuna ulaşırız. Çünkü siyasetin amaç olarak belirlediği iyi, askerlik, ekonomi, etik ve retorik'in amacını da kapsayacak olan Aristoteles'in ifadesiyle 'insan için iyi'dir (Aristoteles, 1997: s. 2). İnsanın insan olarak ulaşmak istediği şeyin asıl

anlamında iyi olduğu, asıl anlamında iyi olanın insanın bütün eylemlerinin amacı olan mutluluğu sağlama gücüne sahip olan tek şey olduğu kabul edilerek, siyasal topluluğun ya da devletin bu iyinin sağlanması için zorunlu bir araç olduğu düşünülürse, siyasetin temelde bir ahlak olması gerektiği ve ahlakın siyasete tabi olmasından daha çok siyasetin ahlaka tabi olması gerektiği sonucuna ulaşılabilir. Bu nedenle Aristoteles, başka bir eserinde erdemli bir devletin hayatının yalnızca yurttaşların erdemli hayatlarından ibaret olduğunu ve toplulukların en üstünü olan ve hepsini kapsayan devletin en iyiyi amaçlaması gerektiğini belirtmektedir (Aristoteles, 2013: s. 23). Zaten Platon ve Aristoteles geleneğine tabi olan filozofların aradıkları şey de, bir toplumun üyelerinin kendi başlarına mutlu ve uyumlu bir hayat sürdürebilmeleri için sahip olmaları gereken karakter ve ruh özellikleridir. Bu özelliklerin bireylere özgü ahlaki özellikler olduğu, dolayısıyla bu anlamda siyasetin zorlayıcı kurallarının ahlaktan önce değil sonra gelmesi gerektiği açıktır (Arslan, 2011: s. 242). ‘Aristoteles’in etiği toplumsal ve politikası da ahlakidir’ diyen Ross’a göre Aristoteles, siyaset ve etik arasında önemli bir farkın olduğunu bilincinde olmasına rağmen onlar arasında nasıl bir ilişki olduğu konusunda net bir açıklama yapmamaktadır. Aristoteles, devletin iyiliğinin bireyin iyiliğinden daha önemli ve amaca daha uygun olduğunu söylemesine rağmen, tartışma ilerledikçe filozofun bireysel hayatın değerine ilişkin kanaati gittikçe pekişir. Bu duruma bağlı olarak sanki devlet, insanın arzuları aklına tabi kılınmak istendiğinde ihtiyaç duyulan zorlama öğesini sağlayarak bireyin ahlaki hayatının hizmetinde olan bir şey gibi görünür (Ross, 2011: s. 294).

Ahlaki Eylemlerin Hedefi Olarak ‘İyi’

Aristoteles, ‘her sanat ve her araştırmanın, her eylem ve tercihin hedef olarak belirlediği şeyin ne olduğuna yönelik soruya, insanların bütün eylemlerinde hedefledikleri şey, genel anlamda ‘iyi’ kavramı altında toplanabilir, şeklinde cevap vermektedir. Başka bir anlatımla insanlar kendileri için iyi olduğunu, kendilerine iyi geldiğini düşündükleri şeyleri ister, tercih eder, onlara ulaşmaya çalışır ya da onları gerçekleştirmeye yönelik eylemlerde bulunurlar. İnsanların ortaya koydukları her eylem, kendisinden başka bir şeyi hedefler ve bu şeyi meydana getirme eğiliminden kendi değerini çıkarır. Bu anlamda Aristoteles’in etiği kesinlikle erekbilimcidir. Onun için ahlaklılık, bazı eylemleri, bize kendileri bakımından iyi görünmeleri nedeniyle değil, bizi ‘insan için iyi olan’a yaklaştırabileceklerini düşündüğümüz için yapmamızdan ibarettir. Aristoteles, her eylemin kendinde değerli olan nihai bir ereğe sahip olmasının gerekli olduğunu ifade etmektedir. Bu duruma bağlı olarak filozof, tüm eylemlerin nihai ereğinin aynı olması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Bu noktada Aristoteles’in karşısına bu ereğin ne olduğu ve hangi bilim tarafından araştırıldığı soruları çıkmıştır. Tüm eylemlerin nihai ereğini araştırarak bilimin siyaset olduğunu ifade eden Aristoteles, insan için iyinin sahip olması gereken iki özelliğinden söz eder: Birincisi, iyi, her zaman kendisi için seçilen, başka herhangi bir şeye ulaşmak için araç olmayan nihai bir şey olmalıdır. İkincisi, iyi, kendi kendine yeten, hayatı

kendisiyle seçilmeye değer kılan bir şey olmalıdır. Bu iki özellik mutluluğun da göstergeleri durumundadır. (Ross, 2011: s. 299). Aristoteles, iyiyi her insanın eylemlerinde amaç olarak hedeflediği şey şeklinde tamamen biçimsel olarak değerlendirmesine rağmen, ahlakta bazı eylemlerin araç, bazı eylemlerin ise amaç olması gerektiğini düşünmektedir (Aristoteles, 2014: s. 21). İnsanların eylemlerinde amaçladıkları iyi, 'kendisi için istenen' bir şey, kendisinden başka bir şeyin elde edilmesi için 'bir araç olarak istenmeyen' bir şey olmak zorundadır. 'Demek ki kendisi amaç olan yalnızca bir tek şey varsa, aradığımız bu olur; daha çok şey varsa, bunların arasında en çok kendisi amaç olanı. Kendisi için aranan, başka bir şey için arandanan; hiçbir zaman bir başka şey için tercih edilmeyen de, hem kendileri için hem de onun için tercih edilenlerden daha amaçtır diyoruz. Hiçbir zaman bir başka şey için tercih edilmeyip, hep kendisi için tercih edilene ise sadece kendisi amaçtır diyoruz.' (Aristoteles, 1997: s. 9). Aristoteles, bütün eylemlerimiz için hedef olarak koyduğumuz ve elde etmeye çalıştığımız bu kendinde şeyin ya da iyinin mutluluk olduğunu ifade etmektedir. 'En çok mutluluğun böyle bir şey olduğu düşünülüyor, çünkü onu hiçbir zaman başka bir şey için değil, hep kendisi için tercih ediyoruz; ama onuru, hazzı, akli ve her erdemi hem kendileri için tercih ediyoruz hem de mutluluk uğruna, onlar aracılığıyla mutlu olacağımızı düşündüğümüz için tercih ediyoruz. Oysa hiç kimse mutluluğu onlar uğruna ya da genel olarak başka bir şey uğruna tercih etmiyor' (Aristoteles, 1997: s. 9). Demek ki mutluluk, bir insanın eylemlerinin amacı olarak kendisinden başka bir araştırma yapılmasını gereksiz kılan en son hedef ve kendi kendisine yeterli olan nihai bir amaçtır. Aristotelesçi geleneğe mensup olan Farabi de mutluluğu benzer bir anlayışla izah etmektedir: 'Mutluluk iyilerin en üstünü ve en tamıdır. İnsanda mutluluk hali olduğu zaman, o artık başka bir şey istemez. Mutluluk kendi kendine yeterlidir' (Küyel, 1969: s. 68). Eylemin değerini, eylemin sonucu ile ölçen, ahlaklılığın eylemin bizzat kendisinde değil bir amaca yardımcı olmasında, insanı o amaca yakınlığının veya uzaklaştırmasında olduğunu düşünen Aristoteles'e göre ahlaki bir eylemin sonucu mutluluktur (Ross, 2011: s. 299). Bir başka ifadeyle Aristoteles'e göre bir eylem, mutluluğa ulaştırması bakımından sahip olduğu işleve göre iyi veya kötü olarak nitelendirilebilir. Bu noktada Aristoteles, mutluluğun ne olduğu sorusuyla karşı karşıya kalmaktadır. Filozof, bu soruya cevap verebilmek için insanın 'insan olmak bakımından' işinin ya da işlevinin ne olduğunun ortaya konulması gerektiğini düşünmektedir. İnsanın yöneldiği en yüksek iyinin mutluluk olduğunu (Aristoteles, 2016: s. 43) ifade eden Aristoteles, sağduyuya dayalı bir şekilde şöyle bir akıl yürütmede bulunmaktadır: Çevremizde bulunan insanların yaptıkları işlere göre isimlendirildiklerini görürüz. Her insanın, hatta insanın her organının gerçekleştirdiği kendine göre bir işi vardır. İşlerini tam veya eksik olarak yapmalarına göre iyi veya kötü olarak nitelendirilirler. Buradan hareketle Aristoteles, insanın kendine özgü bir işi olduğu; her insanın aradığı iyinin veya mutluluğun yalnızca insana özgü bu işin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesinde aranması gerektiği sonucuna ulaşır. Başka bir anlatımla belli mesleklerin mensubu insanların işlerini yaparken amaçları, o işleri iyi bir şekilde yapmaktır. Ancak insanın

bir meslek mensubu olarak değil de ‘insan olmak açısından’ bir işi yok mudur? Aristoteles, doğası itibarıyla ‘akıllı bir hayvan’ olması nedeniyle insanın işinin, ruhun akla uygun etkinliği, olduğunu beyan eder. İnsanın işi akla uygun etkinlik, bu işi iyi ve eksiksiz bir şekilde yapması da onun erdemi olduğuna göre, insani iyi de ‘ruhun erdeme uygun etkinliği’ olarak tanımlanabilir. Ancak insan, ruhun erdeme uygun etkinliğini bir kereliğine veya ara sıra değil hayatının sonuna kadar gerçekleştirmesi gerekir (Aristoteles, 1997: s. 11). İnsan için iyi ya da insan için mutluluk, akla uygun etkinliktir. Akla uygun etkinlik ise imkân veya kuvve olarak kalmamalı, bilfiil olmalıdır. Böylece Aristoteles, iyiyi ruhun erdeme uygun etkinliği olarak tanımlamış olmaktadır. Ancak bu noktada “erdemin ne olduğu?” sorusu karşımıza çıkmaktadır.

Erdemler ve Eylemler

Erdem sözcüğü, Yunanca *arété* sözcüğünün Türkçe’deki karşılığıdır ve harekete geçen ya da geçebilen bir güç demektir. Örneğin, şifa için kullanılan bir bitkinin ya da ilacın erdemi iyileştirmektir. Bıçağın erdemi kesmek, insanın erdemi, insanca istemek veya eylemde bulunmaktır. Erdem güçtür ama bir şeye özgü bir güçtür. Bıçağın erdemi çapanın erdeminden, insanın erdemi kaplanın erdeminden, atın erdemi koyunun erdeminden farklıdır. Bir varlığın erdemi onun değerini oluşturan şeydir, başka bir anlatımla o varlığın kendine özgü yetkinliğidir (Comte-Sponville, 2004: s. xiv). Erdemler, nasıl kullanıldıklarından, hizmet ettikleri amaçlardan bağımsızdırlar. Katilin elindeki bıçak, aşçının elindeki bıçaktan daha az erdemli değildir. Hayat kurtaran bitkinin erdeminin zehirleyen bitkinin erdeminden daha fazla olduğu söylenemez. Kimin elinde bulunursa bulunsun, en iyi bıçak en iyi kesen bıçaktır. Onun özgül gücü kendine özgü yetkinliğini idare eder. Bıçağın işini yapması yeterlidir ama bu insanın erdemi değildir. İyi bir bıçak kötü bir insanın eline düştü diye iyiliğinden bir şey kaybetmez. Erdem güçtür ve güç de erdeme yeterlidir. Ancak bu insana yeterli değildir. Eğer her varlığın kendine özgü bir gücü varsa ve söz konusu varlık o güç sayesinde yetkinleşiyorsa, bu noktada insanın kendine özgü yetkinliğinin ne olduğu sorusuyla karşı karşıya kalırız. Bu soruya Aristoteles, insanın kendine özgü yetkinliği, insanı hayvandan ayıran şeydir, başka bir anlatımla akıl sahibi olan ve düşünen varlığın etkinlik halinde olan yaşamıdır, şeklinde cevap vermektedir (Aristoteles, 1997: s. 11). Buna bağlı olarak Filozof, ‘insanın işi, ruhun akla uygun ya da akılsız olmayan eylemleri ve işin ismiyle bu konuda becerikli olanın ismi aynıysa yani müzik yapan biri ile erdemli müzik yapan biri örneğinde olduğu gibi diğerlerinde de aynı durum geçerliyse ve burada sadece yapılan işte bir üstünlük durumu varsa, müzik yapanın işinin müzik yapmak, erdemli müzik yapanın ise iyi müzik yapmak gibi, insan için iyinin, ruhun erdemli eylemleri olduğunu ve bunun tüm yaşam boyunca sürmesi gerektiğini’(Aristoteles, 2014: s. 30) ifade etmektedir.

Aristoteles, insan ruhunun birisi akıldan yoksun diğeri akıl sahibi olmak üzere iki bölümünden söz etmekteydi. Akıl sahibi olmayan bölümün bir kısmının akılsal olanla hiçbir ilişkisi yoktur. Akıl sahibi olmayan bölümün diğer kısmı, duyumsayan, arzulayan ve isteyen kısımdır. Ruhun akıl sahibi olmayan bölümünün bu

istemeye ilgili olan kısmı, kendisi akıldan yoksun olduğu halde, bir şekilde akıldan pay alan, Aristoteles'in ifadesiyle ara sıra 'babanın sözünü dinleyen', akıl tarafından ikna edilebilen kısımdır (Aristoteles, 2014: s. 40). Ruhun akıl sahibi olan bu iki kısımdan, asıl anlamında akıl sahibi olan kısım, teorik akıldır. Teorik akıl, kendisine değişmez, ezeli-ebedi nesnelere konu edindir, varlığın ve bilginin ilk ilkelerini araştırır. Nesnelere niçin oldukları gibi olduklarını gösterir ve teoriler oluşturur (Randall, 1960: s. 270). Filozofun ara sıra babanın sözünü dinleyen kısım olarak nitelendirdiği bölüm ise pratik akıl olarak adlandırılmaktadır. Pratik akıl, gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası olan dünyevi işlerle uğraşan, bedensel istek ve arzuları yönlendiren, iştihayı disipline eden akıldır. Aklın dünyaya yönelik olan bu kısmı, insana eylemlerinde rehberlik eder ve pratik bir bilgelik sağlar. Pratik bilgelik ise insanlar için iyi ve kötü olan şeylerle ilgili olarak bir kural yardımıyla eylemde bulunma eğilimidir (Cevizci, 2002: s. 67). Aristoteles, ruhun bu asıl anlamında akıl ve akıldan pay almakla birlikte akıl-dışı olan kısmı hakkındaki ayırmadan hareketle erdemlere ilişkin bir sınıflama yapmaktadır. Filozofa göre düşünce erdemleri ve karakter erdemleri olmak üzere iki tür erdem vardır. Düşünce erdemleri, ruhun akıl sahibi olan kısımdan kaynaklanan erdemlerdir. Bilim, sanat, sezgisel akıl, pratik bilgelik, felsefi bilgelik ve diğerlerine oranla daha az önemli olmalarına rağmen kavrayış ve temyiz gücü gibi erdemler, düşünce erdemleri olarak kabul edilmektedirler. Ruhun akıl sahibi olmayan, ancak bir anlamda akıldan pay alan kısımdan kaynaklanan erdemler ise karakter erdemleri veya ahlaki erdemler olarak nitelendirilmektedir. Cömertlik, gururluluk, alçak gönüllülük, cesaret, ölçülülük, dostluk, sevgi ve adalet de karakter erdemleri olarak değerlendirilmektedir. Karakter erdemi kavramının anlam ve içeriğini belirlemek için karakter kelimesinin etimolojisinden hareket eden Aristoteles, söz konusu terimin alışkanlık anlamına gelen *ethos* kelimesinden türetildiğini ifade etmektedir. (Aristoteles, 2016: s. 49). Düşünce erdemlerinin öğretimle kazanılmasına karşılık ahlaksal erdemler ya da karakter erdemleri alışkanlık ve uygulamayla oluşmaktadır. Aristoteles'e göre karakter erdemlerinin hiçbiri doğuştan ya da insanın doğası gereği onda bulunmazlar ancak insan, bu erdemleri kazanabilecek doğal bir yapıya sahiptir. Alışkanlık ve uygulamaya bağlı olarak insan, bu doğal yapısını geliştirebilir; dolayısıyla doğal yapının kazanabileceği erdemler de zaman içerisinde gelişirler. Ev yapa yapa mimar, gitar çala çala gitaracı olduğu gibi adil davranışa adil olunur. İnsanın karakteri ve huyları, eylemleri ve etkinlikleri sonucu oluşur (Arslan, 2011: s. 252). Bu nedenle ahlakta önemli olan bilgi değil eylemdir. Ahlakta amaç, erdem ne olduğunu bilmek değil erdemli davranmak, erdemli olmaktır. Oysa Sokrates için amaç erdemi bilmektir çünkü o erdemlerin bilgi olduğunu; örneğin adaleti bilince adil olunacağını düşünüyordu. Aristoteles, bu yöntemin kuramsal bilimler için geçerli olduğunu ancak pratik bilimler için geçerli olmadığını iddia etmektedir. Çünkü yapmaya ve yaratmaya ilişkin bilimlerin amacı, bilimin kendisinden farklı şeydir. Güzel şeylerin her birini bilmek güzeldir ama erdemle ilgili olarak, onun ne olduğunu bilmek değil, erdem neyle ilgili olarak oluştuğunu bilmek önemlidir (Aristoteles, 2015: s. 15). Çünkü erdemlerin nasıl ve hangi ilkeden

hareketle oluştuklarını bilmeden erdemleri kavramanın bir faydası yoktur. İnsan, hem erdemleri bilmeyi hem de erdemli olmayı isteyen bir varlıktır. Ancak erdemlerin hangi ilkeden ve nasıl çıkacakları kavranmadığı müddetçe erdemleri bilmek de erdemli olmak da imkânsızdır (Aristoteles, 2016: s. 23).

Aristoteles'e göre erdemli eylemin iyiliği, bu eylemi gerçekleştirenin kendisinde bulunması gereken bazı öznel nitelikleri gerekli kılar. Yani erdeme uygun olan bir eylem, o eylemi gerçekleştirenin bazı özelliklere sahip olması durumunda erdemli bir eylemdir. Bu özellikler de o eylemi gerçekleştirenin onu bilerek ve isteyerek yapması, o eylemi tercih etmesi ve o eylemin onu gerçekleştirenden emin ve sarsılmaz bir şekilde kaynaklanmasıdır (Aristoteles, 1997: s. 29). Demek ki adil bir eylemin adil olmasını sağlayan şey, eylemin nesnel karakteri değil, onu adil bir insanın gerçekleştirdiği şekilde yani bilerek, isteyerek, seçerek ve tercih ederek gerçekleştirmesidir. Aristoteles bu noktada erdemi yaratan eylemlerle erdemden kaynaklanan eylemler arasında ayırım yapmaya çalışmaktadır. Erdemi yaratan eylemlerde erdem, bu eylemlerin nesnel görünümünde bulunmasına rağmen, erdemden kaynaklanan eylemlerde ise erdem, erdemli insanın kendisinde bulunur. Aristoteles bu sözleriyle ahlaki bir eylemin değerini oluşturan şeyin sadece eylemin sonucu olmayıp aynı zamanda o eylemi gerçekleştiren kişinin iradesi, niyeti olması gerektiği şeklinde önemli bir düşüncüyü ortaya koymuş olmaktadır. Bu düşüncesiyle Aristoteles, Kant'ın ahlaki bir eylemin ödev duygusundan kaynaklanan bir eylem olması gerekir şeklindeki görüşüne öncülük etmiş gibi görünmektedir (Arslan, 2011: s. 254). Aristoteles, ahlaki bir eylemin o eylemi gerçekleştirenle ilgili olarak taşıması gereken koşulları, eylemi yapanın onu bilerek ve isteyerek yapması, o eylemi tercih etmesi ve o eylemin kesinlikle onu gerçekleştirenden kaynaklanması şeklinde sıralamaktadır. Filozofa göre bir eylemin ahlaki bir eylem olarak kabul edilebilmesi için en önemli koşul, eylemi gerçekleştirenin herhangi bir zorlama altında değil, eylemi bilerek ve isteyerek gerçekleştirmiş olmasıdır. Çünkü ahlaki bir eylemin nedeni bizzat o eylemi gerçekleştiren kişidir. İnsanın isteyerek ve tercih ederek gerçekleştirdiği her şeyin nedeni kendisidir ama istemeden meydana gelenlerin nedeni ise o değildir. (Aristoteles, 2015: s. 33). Zira bir şeyi yapmak ya da yapmamak kişinin elinde ve o konuda herhangi bir bilgisizlik de söz konusu değilse, yapılan şey isteyerek yapılan şeydir. Zorla veya bilgisizlik nedeniyle yapılanlar ise istemeyerek yapılmış şeylerdir (Aristoteles, 1997: s. 40). Aristoteles'e göre zorla yapılan bir eylem, zorlanan kişinin hiç katılmadığı, ilkesi, eylemi gerçekleştiren kişinin dışında olan eylemdir. Bir başka anlatımla, doğasının ya da yapmak istediğinin dışında bir şey yapanların yapıp etmelerinin nedeni onların dışındaysa, onların yaptıkları zorlama sonucu yapılmış demektir (Aristoteles, 2016: s. 67). Zorla veya bilgisizlikten dolayı yapılan istemeyerek yapılan olduğuna göre, isteyerek yapılan ise başlangıcı eylemin tek tek koşullarını bilen kişide bulunduğu zaman yapılandır. Kendisine ahlaki diyebileceğimiz, bilerek, isteyerek ve tercih edilerek gerçekleştirilen eylem, erdemli bir eylemdir. Erdem ise, insanın hayattaki nihai hedefi olan mutluluğa ulaştıracak araçtır (Kaya, 1983: s. 243).

Biz insanlar, eylemlerimizin yaratıcısı olmamız dolayısıyla filozofa göre erdem de kötülük de; iyi olmak da kötü olmak da insanın elindedir. İnsanlar bilerek ve isteyerek erdemi ve erdemsizliği seçerler. ‘Demek ki erdem de aynı şekilde kötülük de elimizdedir. Yapılması elimizde olan şeyleri yapmamak da elimizdedir; hayır demek elimizde olan şeylere evet demek de elimizdedir. Öyleyse iyi olan bir şeyi yapmak elimizdeyse, çirkin olan bir şeyi yapmamak da elimizde; iyi olan bir şeyi yapmamak elimizdeyse, çirkin olan bir şeyi yapmak da elimizdedir’ (Aristoteles, 1997: s. 49). İnsanlar, erdemi ve erdemsizliği bilerek ve isteyerek seçtikleri için erdem ve erdemsizlik doğuştan değildir. Erdem ve erdemsizlik, zaman içerisinde insanlar tarafından tekrarlanan eylemlere bağlı olarak karakter veya huy halini alırlar. Erdemsizlik huy halini alınca onun etkilerinden kurtulmak oldukça zordur. Çünkü karakter bir kez oluşunca bilgiye ve isteğe bağlı olarak değiştirilemez. O nedenle insanların erdemli davranışlar yaparak erdemli olmaya alıştırmaları gerekir. ‘Çünkü adil ve ölçülü davranışa davranışa bu özellikler edinilir. Demek ki adil ve ölçülü kişinin yapacağı gibi yapılara adil ve ölçülü denir; bunları yapan değil, adil ve ölçülü kişilerin yaptıkları biçimde yapan kişi adil ve ölçülü oluyor. O halde adil işler yaparak kişi adil, ölçülü işler yaparak kişi ölçülü olur, sözü yerindedir’ (Aristoteles, 1997: s. 29). Sonuç olarak denilebilir ki erdemler, huylardır. Aristoteles açısından erdemlerin huy olduğunu söylemek yeterli olmayıp nasıl bir huy olduklarının da ifade edilmesi gerekir. Her erdem neyin erdemi ise onun iyi durumda olmasını ve kendi işini iyi bir şekilde gerçekleştirmesini sağlar. Bir başka anlatımla her varlığın erdemi o varlığın iyi durumda olmasını ve işini iyi yapmasını sağlayan şeydir. Örneğin, gözün erdemi gözü ve onun işini erdemli kılar; çünkü insan gözün erdemi sayesinde iyi görür. Benzer bir şekilde atın erdemi atı erdemli kılar; iyi koşmasını, binicisini iyi taşımasını ve düşmanların karşısında kaçmamasını sağlar. Demek ki insanın erdemi de insanı iyi bir insan yapan ve onun işini iyi yapmasını sağlayan huy veya karakter durumudur (Aristoteles, 1997: s. 31). Duyguları ve eylemleri ahlaki erdemler içerisinde değerlendiren Aristoteles, erdemi belli bir tür duygu sınıfını denetim altına alma ve belli bir durumda doğru bir şekilde eylemde bulunma eğilimi veya huyu olarak nitelendirmektedir (Arslan, 2011: s. 260). Aristoteles, ahlaki erdemler ya da karakter erdemlerinden söz ederken, karakterin iyiliğinin nereden geldiği ve ne şekilde kendini gösterdiğini araştırmayla başlar. Alışkanlıkla edinilen karakter erdemlerinden hiçbiri insanda doğa vergisi olarak bulunmaz. Çünkü doğası gereği bir özelliğe sahip olan bir varlık başka türlü bir alışkanlık edinemez. Örneğin doğası gereği aşağı doğru giden taş (Aristoteles’in yerçekiminden haberdar olmaması, onun fizik konusundaki bilgisinin sınırlılığıyla alakalıdır), birisi binlerce kez yukarı doğru atarak ona bir alışkanlık kazandırmaya çalışsa bile taş yukarı doğru gitmeye alışamaz (Aristoteles, 2016: s. 51). Yani varlıklar, doğal yapılarının tersine bir alışkanlık kazanamazlar. Bu demektir ki erdemler doğal olarak ya da doğaya aykırı bir şekilde kazanılmazlar. İnsanın doğal yapısı onları kazanmaya uygundur. Bir başka anlatımla insan, ahlaki erdemlerle ilgili bir yetiyle dünyaya gelir ama bu yetinin çeşitli etkinliklerle yani

pratikte geliştirilmesi gerekir. Ancak bu etkinliklerde ifrat ve tefrit şeklindeki aşırılıklardan kaçınmak gerekir. İnsan erdemleri kazandığı zaman gerçekleştireceği eylemler, erdemın ortaya çıkmasını olanaklı kılan eylemlerle aynı ılımlılık özelliğine sahip olacaktır. Bir insanın iç eğilimlerinin en iyi göstergesi, erdemli veya erdemsiz eylemleri gerçekleştirirken duyduğu haz veya acı duygusudur. Erdem, eylem ve duygularla ilgilidir ve bütün bunlara haz veya acı eşlik eder (Aristoteles, 1997: s. 27). Erdemsiz eylem, acıyla cezalandırılır. İnsan, bütün eylemlerini onlardan aldığı haz ve acıya göre değerlendirme eğilimine sahiptir. Aristoteles, insan doğasında bulunan eğilimleri övmediği gibi yermez de. Ancak insanın akıllı doğasının kavradığı ve kabul ettirmeye çalıştığı doğru kuralla boyun eğmelerine veya ona karşı çıkmalarına göre iyi veya kötü olabileceklerini ifade eder. Aristoteles'e göre, bir insanın ne yaptığını bilmediği, eylemi kendisi için seçmediği, süreklilik arz eden bir eğilimin sonucu olarak eylemde bulunmadığı sürece erdemli olduğunu veya erdemli bir biçimde davrandığını söyleyemeyiz. Bu düşünceleriyle filozof, iyi eylemlerde bulunmakla iyi olunacağı konusundaki iddiasının sebep olduğu paradoksu ortadan kaldırmış olur. Çünkü erdemi oluşturan eylemler, erdemın oluşturduğu eylemlere doğaları itibarıyla değil sadece dış görünüşleri bakımından benzerdirler. Böylece Aristoteles, iyi olan her eylemin içerdiği, yapılan şeyin söz konusu koşullarda yapılması uygun olan şey olması ve iyi niyetten kaynaklanması gerektiği, şeklindeki koşullar ayırımına temas etmiş olmaktadır (Ross, 2011: s. 303).

Bu aşamada Aristoteles'in daha önce kısaca tanımlamaya çalıştığı erdemi ayrıntılı bir şekilde tanımlayıp açıkladığı görülmektedir. Öncelikle erdemın ait olduğu cinsi belirlemeye çalışan Aristoteles, onun bir duygu mu yetenek mi yoksa bir iç eğilim mi olup olmadığını tespit etmeye çalışır. Aristoteles'e göre erdem, bir duygu ve yetenek olmayıp neyin erdemiye onun iyi durumda olmasını ve kendi işini iyi gerçekleştirmesini sağlayan bir huydur. (Aristoteles, 1997: s. 30). Aristoteles'e göre, her bölünebilir sürekli şeyde daha az, daha çok ve bir de orta nokta bulunmaktadır. Ahlaki erdem de hem duyguda hem de eylemde bir orta noktaya ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle o esas olarak bir kuralla, pratik erdeme sahip bir insan tarafından belirlenecek bir kuralla saptanan bize göre bir ortadan ibaret olan seçme eğilimidir. Bir başka ifadeyle "varlığı bakımından ve ne olduğunu dile getiren söz bakımından erdem orta değildir; en iyi ile iyi bakımından ise uçta değildir." (Aristoteles, 2016: s. 55). Aristoteles'in bu son açıklamalarında ahlaki erdemın tanımının entelektüel erdeme bir atfı içerdiği görülmektedir. Ahlaki erdem, kendinde tam değildir. İnsanın ahlaki bakımdan erdemli olabilmesi için ya pratik bilgiye sahip olması gerekir ya da ona sahip olan birisini örnek alıp onun öğütlerini izlemesi gerekir. Çünkü doğru eylem, genel ilkelerin akıl yürütmeye dayalı olarak özel olaya uygulanmasıyla belirlenir.

Aristoteles'e göre ahlaki erdemi erdemsizlikten ayıran şey bizzat ahlaki erdemın kendisinde bulunmaktadır. Yetkin olması itibarıyla erdem, bir uç noktadır

ama özü ve tanımı bakımından o, bir orta noktadır. Erdemin bir duygunun yoğunluğunu gerektirmesi bakımından bir orta olarak tanımlanması bir ölçüde uygundur ama o uygun zaman, uygun nesne ve uygun tarz gerektirir. Diğer taraftan eylemin bir orta nokta olduğu da her zaman doğru değildir. Doğru bir eylemin aşırı uçlar arasında ortada bir yerde bulunması çok sık rastlanan bir durum ise de bu onun için ilineksel bir şeydir. Özsel olan, duyguların şu veya bu yoğunluğa sahip olmaları değil doğru kurala boyun eğmeleridir. Aristoteles, adlandırılabilir tüm duygu ve erdemlerin bir doğru ortayı kabul etmediğini belirterek bu konuda olası bir yanlış anlamaya karşı önlem almaya çalışmaktadır. O'na göre 'her eylem ile her etkilenimin orta olması söz konusu değildir. Nitekim bunlardan kimi adlarında kötülüğü içerir: Sözcüğü hasetlik, arsızlık, kıskançlık; eylemler içinde de zina, hırsızlık, adam öldürme. Çünkü bütün bunların ve bu gibi şeylerin aşırılıklarının, eksikliklerinin değil, kendilerinin kötü olduğu söylenir. O halde bunlarda isabetli olmak olanaklı değildir, hep yanlışla düşmek söz konusudur.' (Aristoteles, 1997: s. 33). Çünkü bu duygu ve eylemlerin doğru ortasından söz edilemez. Doğru orta, bir bakıma uç olduğu için, ölçülülük ile yığıllıkta nasıl aşırılık ya da eksiklik yoksa onların da ortası, aşırılığı-eksikliği yoktur. Nasıl yapılırsa yapılsın yanlışla düşülür. Genel olarak ifade etmek gerekirse, ne aşırılığın, eksikliğin bir ortası ne de ortanın eksikliği ya da aşırılığı vardır. Bunu sadece genel anlamda söylememek, tek tek durumlarda da uygulamak gerekir. Çünkü eylemlere ilişkin söylenen sözlerden genel olanlar daha yaygın, özel olanlar ise daha doğrudur. Çünkü eylemler tek tek durumlarla ilgilidir ve söylenenler de bunlara uymalıdır. Son olarak Aristoteles, erdemini iki nedenden dolayı bazen aşırılığa bazen de eksikliğe daha yakın olduğunu ifade eder. Bazı durumlarda bunun nedeni şeylerin kendi doğasıdır, bazı durumlarda ise insanlardan kaynaklanır. Çünkü erdem bir erdemsizliğe başka bir erdemsizlikten daha fazla benzemez. İnsanlar onu daha fazla eğilimli oldukları erdemsizliğin karşısına koymak isterler. Böylece ölçülülük, karşıtı olan erdemsizlikten çok haz düşkünlüğünün karşısına konulmuş olur.

Sonuç

Karakter erdemlerinin ahlaki eylemlerle olan ilişkisi konusunda Aristoteles, daha önce de ifade ettiğimiz gibi erdemi var eden eylemlerle erdemden kaynaklanan eylemler arasında bir ayrım yapmaktadır. Erdemi oluşturan eylemlerde erdem, söz konusu eylemlerin dış görünüşünde bulunmasına rağmen erdemden kaynaklanan eylemlerde ise erdem, erdemli insanın kendisinde bulunur. Erdem, eylemin dış görünüşünde bulunduğu zaman erdemli eylemler belli bir zorlama sonucu ortaya çıkmış demektir. Erdemli eylemin zoraki ortaya çıkmış olması söz konusu eylemin özü itibarıyla erdemli olma durumunu bünyesinde barındırmaması anlamına gelebilir. Bu türden bir zorlama bireyin içerisinde bulunduğu toplumun tabii olduğu yönetimden kaynaklandığı gibi toplumda geçerli eğitim sisteminin bir sonucu da olabilir. Ancak bu şekilde ortaya çıkan bir erdem, doğrudan doğruya erdemden kaynaklanan ve dolayısıyla kaynağını erdemli insanın kendisinde bulan erdemden özü itibarıyla farklı-

lık gösterir. Aristoteles, erdem bu iki farklı şeklini birbirinden ayrı olarak değerlendirmesine rağmen karakter oluşumu açısından her ikisinin de önemli olduğunu ifade eder. Hatta karakter erdemleri olarak nitelendirilen bu erdemlerin meydana gelmesinde birbirlerini gerektirdiği ve birinin diğerini öncelediği söylenebilir. Örneğin, bir baba veya yönetici, çocuk veya yurttaşı erdemli eylemler ortaya koymaya zorlayıp, bu eylemlerin onlarda bir huy veya alışkanlık haline gelmesini sağladığında, erdemi var eden eylemlerde erdem durumu söz konusudur. Bu şekilde ortaya çıkan erdem veya erdemler zora dayalı olmaları nedeniyle özü itibarıyla erdemli insanın kendisinden kaynaklanan erdemlerden farklı niteliktedirler. Bu çocuk veya yurttaş bu huyu kazanıp daha sonra eylemlerini Aristoteles'in erdemli bir eylemin koşulları diye düşündüğü özelliklere sahip olarak gerçekleştirdiğinde ise erdemden kaynaklanan eylemlerde erdem durumu söz konusudur. Aristoteles, burada herhangi bir kısır döngünün olmadığını, çünkü çocuğun babası veya yurttaşın yöneticisinin kendileri erdemli olmaları nedeniyle çocuk veya yurttaşta da erdemli eylemler gerçekleştirme alışkanlıklarını yarattıklarını düşünmektedir. Ancak çocuğun babasının ya da yurttaşın yöneticisinin erdemli olmadığı durumlarda çocukta veya yurttaşta meydana gelecek eylemlerin erdemli olmalarının teminatı yoktur ve bu durum Aristoteles'in karakter erdemlerine ilişkin değerlendirmelerinde önemli bir eksiklik olarak düşünülebilir. Diğer taraftan, çocuk ve yurttaşın erdemli eylemleri önceleri bilerek ve isteyerek yapmadıkları halde zamanla onları yapa yapa erdemli davranma alışkanlıklarını edindiklerini ifade etmektedir. Genel anlamda erdemi bir huy olarak nitelendiren Aristoteles, erdemden kaynaklanan eylemlerde erdem kaynağını erdemli insanın kendisinde bulması nedeniyle genellik-tikellik ilişkisi bağlamında bir çelişkiye düşmüş gibi görünmektedir. Sonuç olarak diyebiliriz ki Aristoteles'e göre ahlaki eylemleri karakter erdemleri ya da ahlaki erdemlerden bağımsız olarak ele alma imkânı yoktur. Çünkü bir eylemin ahlaki olabilmesi için gerekli olan koşulların, ahlaki erdemlerle doğrudan bağlantılı olduğu ve söz konusu erdemlere dayalı olması nedeniyle doğru ortayı oluşturacağı söylenebilir. Aksi durumda bir eylemin ahlaki olabilme imkânı yoktur.

Kaynakça

- Akarsu, Bedia. (1982). *Ahlak Öğretileri*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Aristoteles. (1990). *Anima/Ruh Üzerine I*. Celal Gürbüz (Çev.). İstanbul: Ara Yayıncılık
- Aristoteles. (1992). *Anima/Ruh Üzerine II*. Celal Gürbüz (Çev.). İstanbul: Ara Yayıncılık
- Aristoteles. (2015). *Eudemos'a Etik*. Saffet Babür (Çev.). Ankara: Bilgesu Yayıncılık
- Aristoteles. (2016). *Magna Moralia*. Y. Gurur Sev (Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık

- Aristoteles. (1996). *Metafizik*. Ahmet Arslan (Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınlar
- Aristoteles. (2014). *Nikomakhos'a Etik*. Furkan Akderin (Çev.). İstanbul: Say Yayınları
- Aristoteles. (1997). *Nikomakhos'a Etik*. Saffet Babür (Çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi
- Aristoteles. (2013). *Politika*. Furkan Akderin (Çev.). İstanbul: Say Yayınları
- Aristoteles. (2003). *Protreptikos/Evren Üstüne*. Oğuz Özügül (Çev.). İstanbul: Pencere Yayınları
- Aristotle. (1950). *The Works of Aristotle, Topica and De Sophisticis Elenchis*. W. A. Pickard (Trans.). London: Oxford University Press
- Arslan, Ahmet. (2011). *İlkçağ Felsefe Tarihi 3*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Atademir, Hamdi Ragıp (1974). *Aristo'nun Mantık ve İlim Anlayışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
- Cevizci, Ahmet. (2002). *Etiğe Giriş*. İstanbul: Paradigma Yayınları
- Kaya, Mahmut. (1983). *İslam Kaynakları Işığında Aristoteles ve Felsefesi*. İstanbul: Ekin Yayınları
- Küyel-Türker, Mübahat. (1969). *Aristoteles ve Farabi'nin Varlık ve Düşünce Öğretileri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları
- Özcan, Muttalip. (2011). *Aristoteles*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık
- Randall, John-Herman. (1960). *Aristotle*. New York: Columbia University Press
- Ross, William David. (2011). *Aristoteles*. Ahmet Arslan (Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık